

Situationen för nationella minoriteter inom den kommunala äldreomsorgen

2023

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2024-2-8961

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, februari 2024

Innehåll

Resultat i korthet	4
Bakgrund	5
Särskilda rättigheter för äldre från de nationella minoriteterna enligt lagstiftningen.....	6
Enkätundersökning om kommunal äldreomsorg för de nationella minoriteterna.....	8
Resultat	11
Sammanfattande kommentarer	30
Äldreomsorg på minoritetsspråk.....	31
Möjlighet till stöd för att upprätthålla den kulturella identiteten.....	32
Möjligheten att få beviljad omsorg i en annan kommun.....	33
Rekryteringsbehov av personal som behärskar minoritetsspråk	33
Fortsatta svårigheter att nå ut med minoritetslagens intentioner	34

Resultat i korthet

- Det finns störst utbud av äldreomsorg på finska och då främst på särskilt boende (SÄBO) i de kommuner som ingår i förvaltningsområdet för finska. Av dessa kommuner svarar 85 % att de erbjuder service och omvårdnad av personal som behärskar finska.
- Minst utbud finns av äldreomsorg på jiddisch och romani chib. Av samtliga kommuner som besvarat enkäten uppger en procent att de erbjuder äldreomsorg på jiddisch och ingen att de erbjuder äldreomsorg på romani chib.
- Rättigheten till insatser för att beakta äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet kom till i samband med att lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, minoritetslagen, reviderades 2019 och är kopplad till att den äldre personen erbjuds äldreomsorg på sitt nationella minoritetsspråk. Den förstärkta rättigheten har hittills inte haft något genomslag och här kan kommunerna behöva stöd med exempel på kulturella aktiviteter och upplevelser samt den kulturkompetens som bör finnas bland personalen.
- Kommunerna har omfattande brister när det gäller inventering av behov hos äldre av service och omvårdnad på de nationella minoritetsspråken. Bristerna gäller både inom och utanför förvaltningsområdena. Av samtliga svarande kommuner är det endast 32 % som löpande undersöker behoven jämfört med 58 % av kommunerna i förvaltningsområdena.
- Det saknas också ett systematiskt arbete för att känna till den minoritetsspråkliga kapaciteten hos personalen. Av samtliga kommuner uppger 63 % att de varken har en dokumenterad rutin eller överenskommet arbetssätt för att undersöka personalens språkkunskaper. Motsvarande siffror för kommunerna i förvaltningsområdena är 44 %.
- Det finns även positiva exempel på kommuner som har tagit fram metoder för att kartlägga språkkompetens hos personalen och behoven hos de äldre i kommunen, vilket framkommer i de kommentarer som respondenterna har möjlighet att lämna i anslutning till frågorna.
- Det finns ett visst till ett stort rekryteringsbehov av personal som behärskar de nationella minoritetsspråken inom respektive förvaltningsområde. Störst är det angivna behovet av finskspråkig personal i förvaltningsområdet för finska där 71 % av kommunerna uppger att de har ett visst behov och 25 % att de har ett stort behov av att rekrytera personal.

Bakgrund

Socialstyrelsen har sedan 2019 haft ett regeringsuppdrag att ta fram former för att kontinuerligt följa de nationella minoriteternas situation inom myndighetens verksamhetsområden. För att ge de nationella minoriteterna inflytande i processen genomfördes under 2020 ett antal samråd med de nationella minoriteternas riksorganisationer och ungdomsförbund om uppdragets genomförande. På samråden diskuterades vilka områden som bör prioriteras i uppföljningar, vad som bör följas upp och med vilken periodicitet. Samråden kom fram till att följande områden ska prioriteras:

- Kommunal äldreomsorg
- Social barn- och ungdomsvård
- Primärvård
- Beroendevård
- Stöd åt våldsutsatta
- Munhälsa och tandvård

I samråd med minoriteterna beslutade Socialstyrelsen att arbeta rättighetsbaserat med uppdraget. Det innebär att vi fokuserar på skyldighetsbärarna d.v.s. verksamheterna och deras utbud av service.

Viktiga områden att följa upp är tillgången till språk- och kulturkompetens samt vilka rutiner som finns och hur beredskapen ser ut för att möta de nationella minoriteternas rättigheter och behov.

Den första undersökningen av situationen för nationella minoriteter inom den kommunala äldreomsorgen genomfördes 2021. Undersökningen genomfördes då i samråd med en referensgrupp bestående av 16 representanter för de nationella minoriteterna som framförde synpunkter på metoder för uppföljningar, utformningar av enkätfrågor och deltog i analyser av resultaten. I den här sammanställningen presenteras resultat från den andra undersökningen som genomfördes 2023. Uppföljningarna är planerade att genomföras vartannat år, vilket innebär att nästa enkätundersökning kommer att genomföras 2025. Dessa uppföljningar ska vara återkommande för att kunna spegla riktningar i utvecklingen.

Särskilda rättigheter för äldre från de nationella minoriteterna enligt lagstiftningen

De särskilda rättigheterna för äldre från de nationella minoriteterna regleras i 18 – 18 c §§ lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, minoritetslagen. Det finns dels rättigheter som avser alla fem minoriteterna och minoritetsspråken i hela landet, dels förstärkta rättigheter som gäller inom förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. En kommun som ingår i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, meänkieli respektive samiska.¹ Kommuner utanför förvaltningsområdena ska erbjuda detta avseende alla fem minoritetsspråken, alltså på finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska, om kommunen har tillgång till personal som behärskar språken. Detsamma gäller för en kommun som ingår i ett förvaltningsområde för ett visst språk vad gäller övriga språk.²

Kommunerna ska inom ramen för den omsorg som erbjuds enligt ovan även beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet.³ Detta kan enligt förarbetena till paragrafen, ske på många olika sätt men behöver anpassas efter den äldres förutsättningar och lokala förhållanden. Det kan exempelvis handla om att kommunen i omsorgen tillhandahåller traditionell musik och mat, andra kulturella inslag, särskilda inredningsdetaljer eller samarbeten med aktörer från de nationella minoriteternas civila samhälle. Det är även lämpligt att den personal som tjänstgör i verksamheten har särskild kulturkompetens. Enligt förarbetena ska skyldigheten ses i ljuset av dels det allmännas ansvar att främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige enligt 4 § minoritetslagen, dels i ljuset av äldreomsorgens värdegrund om ett ”värdigt liv” i 5 kap. 4 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL.⁴

Kommunerna är även skyldiga att informera den som ansöker om bistånd inom ramen för äldreomsorgen, om möjligheten att få service och omvårdnad enligt vad som anges ovan.⁵ Det innebär att biståndshandläggaren måste känna till och informera den äldre om rätten till

---

¹ Se 18 § minoritetslagen.

² Se 18 a § minoritetslagen.

³ Se 18 b § minoritetslagen.

⁴ Se proposition 2017/18:199, En stärkt minoritetspolitik, s 97.

⁵ Se 18 c § minoritetslagen.

äldreomsorg på minoritetsspråk. Av förarbetena framgår att det är viktigt att den här informationen ges i samband med biståndsansökan för att tydliggöra vilka konkreta rättigheter den äldre har när det gäller äldreomsorgen. Den exakta utformningen av informationen eller sättet den lämnas på får däremot avgöras av respektive kommun. Informationen bör dock utformas på ett sätt som gör att den är tillgänglig för den äldre och lämnas i ett så pass tidigt skede att den äldres önskemål om omsorg på minoritetsspråket kan beaktas inför beslut om erbjudande av insatser.⁶ För kommuner som inte ingår i något förvaltningsområde gäller den här informationskyldigheten bara om de kan erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråket, dvs. endast om kommunen har tillgång till personal som är kunnig i språket.⁷

I minoritetslagen finns även allmänna bestämmelser om generella rättigheter för de nationella minoriteterna och som därmed även omfattar de äldre. Enligt 3 § minoritetslagen är kommuner skyldiga att informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter. Informationen ska även omfatta det allmännas ansvar enligt minoritetslagen och de föreskrifter som lagen hänvisar till. Av förarbetena till paragrafen framgår att informationen bör lämnas på de minoritetsspråk som kan väntas bli använda av enskilda i deras kontakter med myndigheten.⁸

Förutom minoritetslagen så finns det bestämmelser i andra lagar som är av betydelse för rättigheter för äldre som tillhör de nationella minoriteterna, till exempel socialtjänstlagen (SoL), hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL, och patientlagen (2014:821), PL.

Av 3 kap. 1 § SoL framgår att socialnämnden är skyldig att vara ”väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen”. Detta innebär bl.a. att kommunen måste ta reda på om det finns behov hos äldre av omsorg på nationella minoritetsspråk och med hänsyn till deras kulturer och sedan planera äldreomsorgen utifrån detta. I 5 kap. 6 § tredje stycket SoL anges att kommunen ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska där detta behövs i omvårdnaden av äldre människor.

I HSL anges att målet med hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen.⁹ Det ska alltså vara utgångspunkten för all hälso- och sjukvård i Sverige. Hälso- och sjukvårdsverksamhet ska dessutom bedrivas på ett sådant sätt att kraven på

---

⁶ Se prop. 2017/18:199 s. 74.

⁷ Se prop. 2017/18:199 s. 98.

⁸ Se prop. 2008/09:158 s. 65 och 126.

⁹ Se 3 kap. 1 § HSL.

en god vård uppfylls. Vad som är en god vård är definierat i lagen och innebär bl.a. att vården särskilt ska

- tillgodose patientens behov av trygghet, kontinuitet och säkerhet,
- bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet,
- främja goda kontakter mellan patienten och hälso- och sjukvårdspersonalen och
- vara lätt tillgänglig.¹⁰

Där det bedrivs hälso- och sjukvårdsverksamhet ska det även finnas den personal som behövs för att god vård ska kunna ges.¹¹

I 5 kap. 1 § patientlagen (PL) anges att hälso- och sjukvården så långt som möjligt ska utformas och genomföras i samråd med patienten. Den information som ges till patienten ska anpassas till personens ålder, mognad, erfarenhet, språkliga bakgrund och andra individuella förutsättningar.¹² Den som ger informationen ska så långt som möjligt ska försäkra sig om att mottagaren har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Skriftlig information ska vidare lämnas om det behövs med hänsyn till mottagarens individuella förutsättningar eller om personen ber om det.¹³

Det bör alltså göras en samlad bedömning av samtliga relevanta lagar när man bedömer de rättigheter som äldre från de nationella minoriteterna har och när man planerar verksamheten inom äldreomsorgen.

Enkätundersökning om kommunal äldreomsorg för de nationella minoriteterna

Föreliggande uppföljning, den andra i ordningen, av den kommunala äldreomsorgen för de nationella minoriteterna (hädanefter förkortat med NM) genomfördes under april/maj 2023 via en webbenkät. Enkäten skickades ut till samtliga 84 kommuner som ingår i något av förvaltningsområdena (hädanefter benämnda FO) för finska, meänkieli eller samiska samt till ett slumpvis urval av hälften av övriga kommuner.

Det finns tre FO, ett för finska, ett för meänkieli och ett för samiska. De olika FO består av olika många kommuner som dessutom kan ingå i ett eller

---

¹⁰ Se 5 kap. 1 § HSL.

¹¹ Se 5 kap. 2 § HSL.

¹² Se 3 kap. 6 § PL.

¹³ Se 3 kap. 7 § PL.

flera FO. Eftersom en kommun kan ingå i ett förvaltningsområde för flera språk är dessa tre redovisningsgrupper inte ömsesidigt uteslutande. Till exempel ingår samtliga nio kommuner i FO för meänkieli även i FO för finska vilket medför att dessa kommuner likvärdigt ska ge service på både finska och meänkieli. FO för finska består av 66 kommuner och FO för samiska av 25 kommuner. Kommuner som Gällivare och Kiruna liksom Stockholm stad är exempel på kommuner som ingår i alla tre FO medan andra kommuner kan ingå i ett eller två FO. För romani chib och jiddisch finns inga FO. Vissa rättigheter i lagen gäller alla fem minoriteterna i hela landet medan andra gäller inom FO. De flesta rättigheterna avser språk användare medan andra gäller minoritetsgrupperna.

Minoritetsspråksanvändarna är också olika många till antalet, även om det saknas exakta uppgifter.

Sammanlagt fick 187 kommuner enkäten som riktades till ansvarig för den kommunala äldreomsorgen eller person med motsvarande position. Enkäten bestod av elva frågor med både fasta svarsalternativ och möjlighet att lämna kommentarer i anslutning till frågorna.

Svarsfrekvens

Det var 114 kommuner som besvarade enkäten jämfört med föregående undersökning där 132 kommuner besvarade enkäten. Detta ger en svarsfrekvens på 61 procent jämfört med föregående undersökning 70,6 procent. Svarsfrekvensen är högre bland kommunerna som ingår i FO än i övriga kommuner. Av de 66 kommunerna i FO för finska svarade 48 kommuner, av de nio kommunerna i FO för meänkieli svarade sex kommuner och av de 25 kommunerna i FO för samiska svarade 19 kommuner.

Urval, svar och svarsandel

	Antal	Antal svar	Andel svar%
Kommuner som ingår i förvaltningsområde	84	62	73,8
Övriga kommuner	103	52	50,5
Totalt	187	114	61,0

Bortfallet är större bland övriga kommuner än bland kommuner som ingår i förvaltningsområden. Bortfallet kompenseras för i någon mån genom uppräknings, i vilken Socialstyrelsen antar att bortfallet har samma egenskaper avseende svar på enkätfrågorna som de svarande.

Då svarsfrekvensen är relativt låg i stratumet som utgörs av övriga kommuner, finns skäl att misstänka att resultaten avseende denna grupp av kommuner är snedvridna. En förklaring skulle kunna vara att kommuner som har de efterfrågade egenskaperna svarat i högre utsträckning, vilket i så fall skulle leda till en överskattning av förekomst – både inom gruppen övriga kommuner samt totalt.

För att få mer kunskap om varför svarsfrekvensen sjönk 2023, jämfört med den förra enkäten 2021, telefonintervjuades tio FO-kommuner som inte svarat på enkäten (fördelade på FO för finska, meänkieli och samiska). I telefonintervjuerna framkom följande huvudsakliga anledningar till att svar hade uteblivit:

- Ansvaret för att svara på enkäten har fallit mellan stolarna eftersom olika verksamheter inom kommunen behövt medverka.
- Att det var frivilligt att svara på enkäten bidrog till att den prioriterades bort på grund av arbetsbelastning.
- En kombination av hög arbetsbelastning, underfinansiering och avsaknad av politisk prioritering av NM-frågor har medfört att enkäten inte besvarats.

Jämförbarhet över tid

2023 års undersökning genomfördes på liknande sätt som 2021 års undersökning med avseende på urvalsmetod, urvalsstorlek, insamlingsmetod och antal påminnelser. Frågeformuläret har emellertid genomgått vissa förändringar vilket medför att flera av frågorna inte är jämförbara med tidigare undersökningsomgång. I de fall frågorna är jämförbara anges även siffrorna från 2021 års undersökning inom parantes.

Metodologiska utmaningar

Det har i arbetet med enkäten varit en fortsatt utmaning att formulera enkätfrågor som fångar hur tillgången till de särskilda rättigheter som omfattar minoriteterna faktiskt ser ut. Inte minst eftersom rättigheterna varierar såväl mellan språken och minoritetsgrupperna som mellan olika kommuner i och utanför FO.

Resultat

Nedan följer en sammanställning av enkätresultaten i tabeller, diagram eller fritext med sammanfattande kommentarer i anslutning till varje fråga. I redovisningen av resultaten används kategorierna; samtliga (totalt) svarande kommuner, samtliga kommuner i FO, de tre olika FO för finska, meänkieli och samiska samt kommuner utanför (övriga) FO. Alla kategorier presenteras inte i samtliga tabeller utan avvägningar har gjorts utifrån relevans.

1. Informerar kommunen om rätten till och utbudet av äldreomsorg där servicen och omvårdnaden ges av personal som behärskar nationella minoritetsspråk?

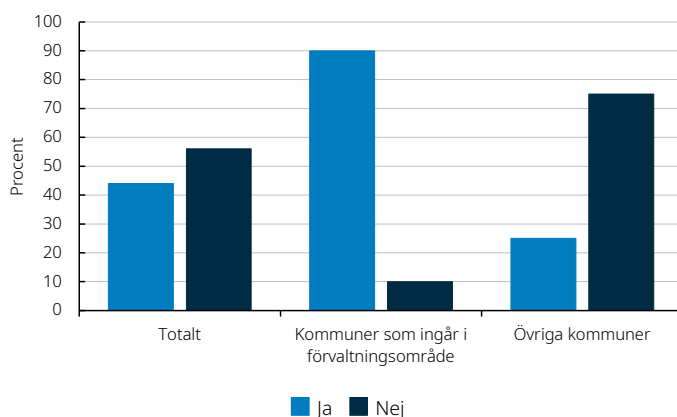
Frågan om kommunens information om ÄO på nationella minoritetsspråk ställdes första gången på detta sätt i och med innevarande års enkät.

Liknande frågeställningar som denna och nästa fråga fanns i tidigare års enkät som en följdfråga till de kommuner som svarat ja på att de erbjuder äldreomsorg där hela eller väsentlig del av servicen ges av personal som behärskar något av de nationella minoritetsspråken.

I svaren framkommer att mindre än hälften (44%) av samtliga kommuner informerar om rättigheter till ÄO på nationella minoritetsspråk. Av kommunerna i FO svarar 90 % att de informerar om sådana rättigheter. I FO för finska 92 %, i FO för meänkieli 100 % och i FO för samiska 89 %. Av kommunerna utanför FO svarar 25 % att de informerar om sådana rättigheter.

Figur 1. Kommuner som informerar om rätten till äldreomsorg på nationella minoritetsspråk, år 2023, procent. *

*Antal svarande kommuner: Totalt 114 st. varav FO 62 st. och övriga 52 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

I sina kommentarer påpekar respondenter, liksom respondenter i 2021 års enkät, att de inte haft behov av att informera eftersom det inte funnits någon efterfrågan på äldreomsorg på nationella minoritetsspråk i kommunen. En kommun skriver att ”enskild kontrollerar det själv.” Ytterligare respondenter skriver att de inte har någon organisering, rutin eller riktlinjer för att informera. Ett fåtal respondenter kommenterar att de inte skulle kunna uppfylla löften om att tillgodose ÄO på minoritetsspråk och därför inte informerar om det.

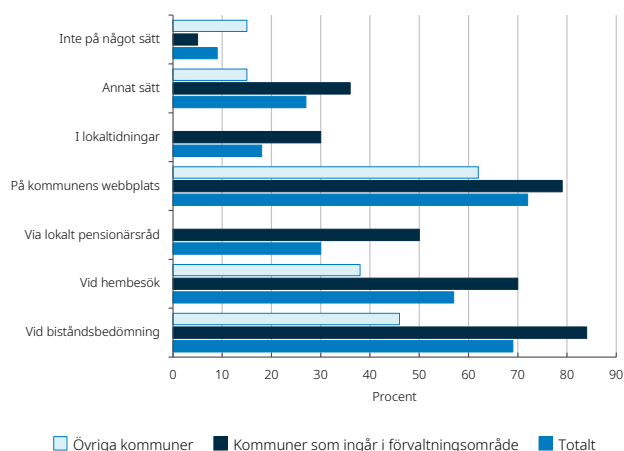
2. På vilka språk och på vilket sätt informerar kommunen om möjligheter till äldreomsorg där servicen och omvårdnaden ges av personal som behärskar nationella minoritetsspråk?

Denna fråga är en följdfråga på fråga ett och besvarades av de som svarat ja, dvs 69 kommuner. Frågan avser att fånga om och hur kommuner informerar mottagare av äldreomsorg om deras rättigheter till omsorg på minoritetsspråk. Frågan är inte jämförbar med förra årets enkät.

Det allra vanligaste sättet i FO att informera om möjligheter till ÄO på minoritetsspråk är på svenska i samband med biståndsbedömning, via kommunens webbplats eller vid hembesök. Även för övriga kommuner utanför FO som informerar om möjligheter till ÄO på minoritetsspråk är det vanligast att informera på svenska och via kommunens webbplats, följt av biståndsbedömning och hembesök.

Figur 2. Hur kommuner informerar om äldreomsorg på nationella minoritetsspråk; Bland de som informerar på svenska - FO jämfört med övriga kommuner, 2023, procent. *

*Antal svarande kommuner: Totalt 69 st. varav FO 56 st. och övriga 13 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

Utöver information på svenska var det vanligast för samtliga FO att informera om rätten till ÄO på sitt respektive minoritetsspråk. Gällande romani chib och jiddisch framkommer att information om ÄO på dessa språk är ovanligt:

I sina kommentarer påtalar många respondenter, liksom i 2021 års enkät, möjligheter till tolk. Denna kommentar gäller språk generellt, inte endast de särskilda rättigheterna till ÄO på minoritetsspråk. Exempelvis skriver en respondent att ”på myndigheten bokas alltid tolk om någon behöver, även för de som inte tillhör de nationella minoriteterna.”

En respondent skriver att de enbart har insyn i kommunala verksamheter och därför inte kan garantera rättigheter som tillgodoses av privata utförare, trots att det är kommunen som är ansvarig för äldreomsorgen:

Kommunens samtliga utförare inom äldreomsorg (hemtjänst och särskilt boende) är externa parter genom LOV eller LOU, därav har kommunen inte samma möjlighet att reglera vilken personal som arbetar och (vilken personal som) inte (arbetar).

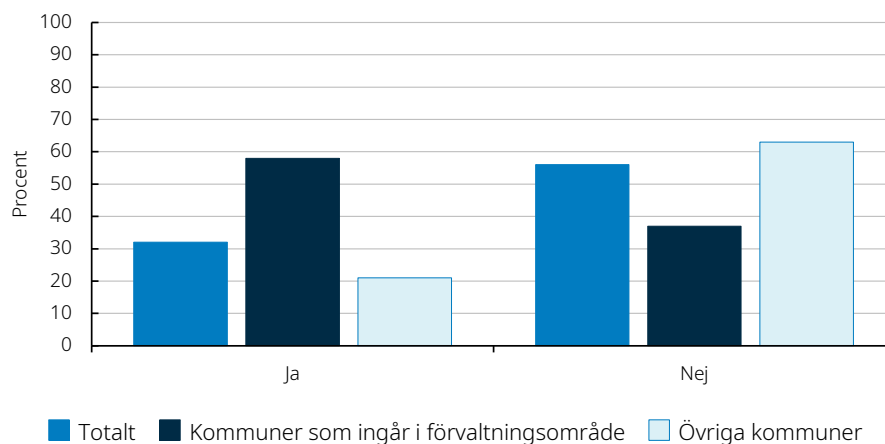
3. Undersöker ni löpande vilka behov som finns hos äldre i kommunen av äldreomsorg där service och omvårdnad ges av personal som behärskar nationella minoritetsspråk?

För att leva upp till rättigheter, enligt minoritetslagen och SoL, till ÄO på minoritetsspråk, krävs att kommunerna känner till vilket behov av sådan omsorg som finns bland äldre invånare. Därför ställdes ovanstående fråga om sådana behov undersöks löpande. Frågan ställdes även föregående uppföljning med en något annorlunda formulering: ”Har er kommun någon dokumenterad rutin/överenskommet arbetssätt för att ta reda på vilka behov som finns bland de nationella minoriteterna när det gäller språk- och kulturkompetens inom ÄO?”

I 2023 års enkät svarar 32 % (2021, 15 %) att de gör löpande undersökningar av behoven av ÄO på nationella minoritetsspråk. I FO-kommunerna är motsvarande siffra 58 % (2021, 43 %) och i övriga kommuner 21 % (2021, 3 %). Det har alltså skett en viss förbättring sen föregående enkätstudie. Fortfarande svarar dock majoriteten av samtliga kommuner, 56 %, att de inte gör någon löpande undersökning av behoven av ÄO på nationella minoritetsspråk.

Figur 3. Kommuner som undersöker behov av äldreomsorg på nationella minoritetsspråk, 2023, procent. *

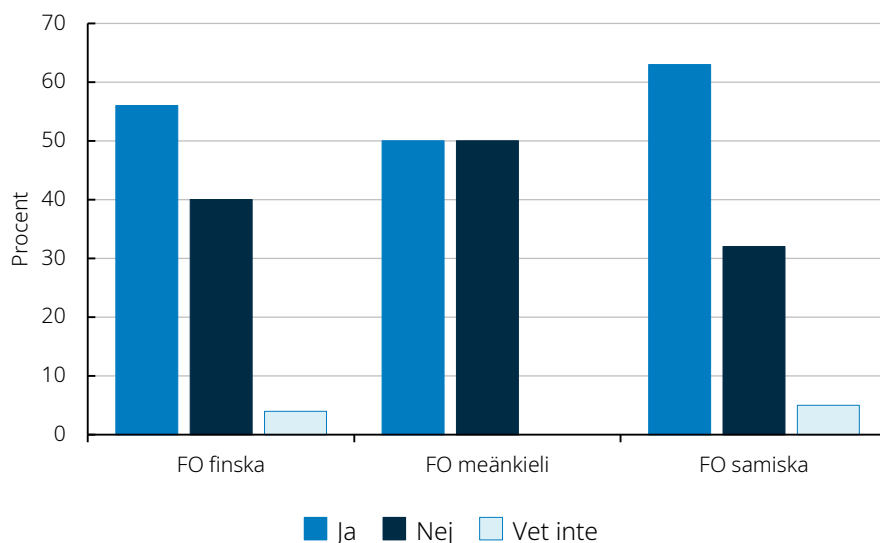
*Antal svarande kommuner: Totalt 114 st. varav FO 62 st. och övriga 52 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

Figur 3.1. Kommuner som undersöker behov av äldreomsorg på nationella minoritetsspråk - Utifrån respektive förvaltningsområden, 2023, procent. *

*Antal svarande FO kommuner: Totalt 73 st. varav finska 48 st., meänkieli 6 st., samiska 19 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

I respondenters kommentarer framträder en spretig bild av hur det kommer sig att behoven inte undersöks. En respondent skriver att ”vi får inte kartlägga minoriteter.”

Ett flertal kommentarer påtalar att behov av äldreomsorg på nationella minoritetsspråk hittills inte framkommit och därför ser man inget behov av

kartläggning: ”uppstår behov så framkommer det.” Det framgår dock inte på vilket sätt det framkommer om det inte sker i form av en kartläggning.

I respondenters kommentarer speglas också att behovsundersökningar i vissa fall görs ad hoc, på individnivå och genom lokalkännedom (i små kommuner). Vissa respondenter uppger att de har planer på undersökningar och framtagna handlingsplaner, andra att de inte har några systematiska arbetssätt. Men det finns också goda exempel med respondenter som uppger att de gör regelbundna enkäter eller har samråd om behov av äldreomsorg på nationella minoritetsspråk. Några respondenter ger exempel på enkätundersökningar som besvaras av enhetschefer eller äldre, och som utförs av exempelvis minoritetssamordnare:

Enkätundersökning som sker med några års mellanrum för att undersöka intresset och behovet gällande finskspråkiga insatser

Andra kommuner rapporterar om dialoger mellan biståndshandläggare, utförare och ledning, eller inventeringar utförda av biståndshandläggare:

Biståndshandläggarna för statistik (anonymt) över efterfrågan av äldreomsorgens olika insatser på nationella minoritetsspråk.

Ytterligare respondenter berättar om omvärldsspaningar som görs i kommuner:

Vi har genomfört en omvärldsspaning och inhämtat statistik för [namn] kommun kring språk och målgrupper som vi just nu arbetar med för att strategiskt se över vår kompetensförsörjning och anpassa verksamheter utifrån kommande behov.

4. Frågar er kommun i samband med biståndsansökningar efter enskildas behov av äldreomsorg där service och omvårdnad ges av personal som behärskar nationella minoritetsspråk?

Kommunerna är, enligt §18c minoritetslagen, skyldiga att informera om möjlighet till äldreomsorg på nationella minoritetsspråk till dem som ansöker om bistånd inom ramen för äldreomsorg.

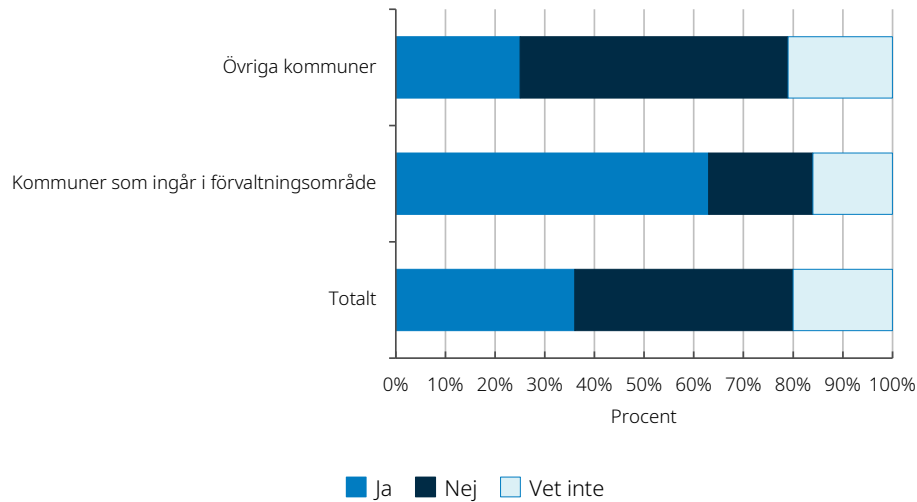
I FO-kommunerna svarar 63 % att de frågar efter enskildas behov av ÄO på nationella minoritetsspråk i samband med biståndsansökningar (enkätfrågan

Situationen för nationella minoriteter inom den kommunala äldreomsorgen

är ej jämförbar med tidigare års enkät). I övriga kommuner är motsvarande siffra 25 %.

Figur 4. Kommuners behovsinventering av nationella minoritetsspråk i samband med biståndsansökningar för äldreomsorg, 2023, procent. *

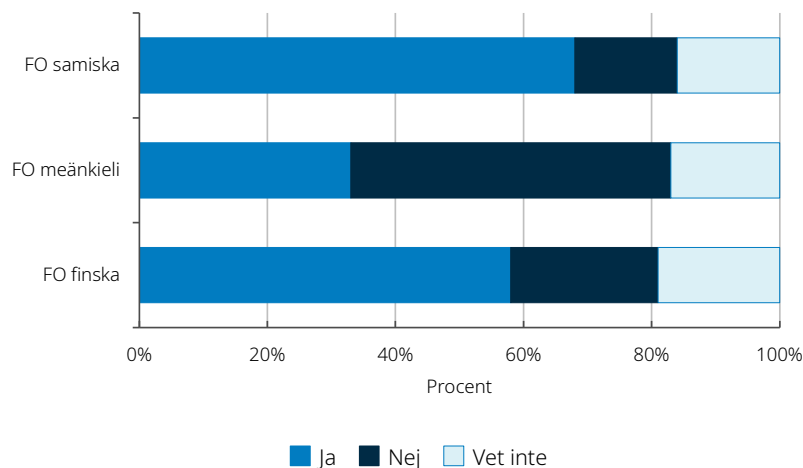
*Antal svarande kommuner: Totalt 114 st. varav FO 62 st. och övriga 52 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

Figur 4.1. Kommuners behovsinventering av nationella minoritetsspråk i samband med biståndsansökningar för äldreomsorg- Utifrån respektive förvaltningsområden, 2023, procent. *

*Antal svarande FO kommuner: Totalt 73 st. varav finska 48 st., meänkieli 6 st., samiska 19 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

Det var vanligast bland kommuner i FO för samiska att fråga äldre om behov av minoritetsspråk i samband med biståndsansökningar (68 %), följt

av FO för finska (58 %). Bland kommuner i FO för meänkieli uppger endast 33 % att de frågar äldre om språkbehov i samband med biståndsansökningar.

Respondenters fritextkommentarer utvecklar hur kommuner har resonerat. Vissa respondenter uppger att det inte varit aktuellt att fråga efter behov (eller att ”information ges om den efterfrågas”). En respondent menar att kommuner inte får ställa frågor om enskilds etnicitet:

Enligt stadens juridiska expertis (juridiska avdelningen) [...] får inga sådana frågor ställas i ansökningsblankett, det vore att fråga efter någons etnicitet vilket inte är ok. Samma sak gäller samtalet med biståndshandläggaren. Handläggaren får inte ställa frågor om den enskildes etnicitet men om den enskilde tar upp det som en viktig fråga för sin identitet och leverne då inkluderas det i biståndssamtalet och dokumenteras vid behov. Däremot har staden en rutin att informera alla äldre om nationella minoriteters rättigheter vid ansökningstillfället så att den enskilde har möjlighet att åberopa sina rättigheter.

Så trots att rättigheten till ÄO på minoritetsspråk är universell kan det förekomma att kommuner upplever hinder att inventera behoven i vissa sammanhang. Respondenter för ett fåtal kommuner i FO för finska kommenterar att de saknar rutiner för hur de frågar och informerar gällande andra än finsktalande äldre. Ytterligare respondenter från FO påtalar stora kunskaps- och informationsbrister i sina kommentarer:

Biståndshandläggningen har för bristfällig kunskap gällande möjligheterna till att få stöd och service utifrån minoritetsspråk. Största orsaken är bristfällig kunskap om detta kan erbjudas inom alla verksamheter som utför beslutade insatser, eller om det handlar om enstaka verksamheter som för tillfället har turen att ha personal som behärskar språket.

Delvis; Socialsekreterare har informerats om lagkravet. Vi får information från nationella minoriteten sverigefinnar och från socialsekreterare och deras chefer att man inte fullt ut informerar eller ställer frågor om detta till de äldre eller anhöriga.

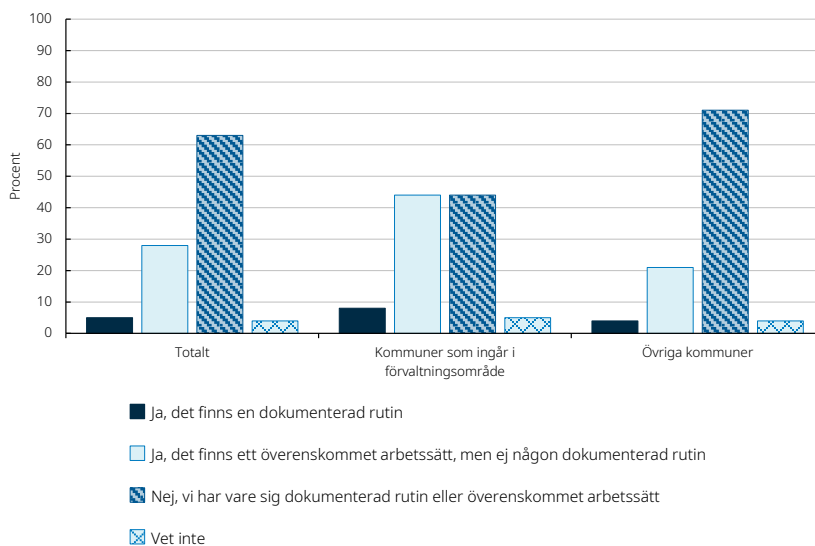
5. Har er kommun någon dokumenterad rutin/överenskommet arbetssätt för att kartlägga kunskaper i nationella minoritetsspråk hos personalen inom äldreomsorgen?

Det är viktigt att kommunerna känner till personalens kompetens i minoritetsspråk för att kunna matcha de behov som finns och tillgodose de rättigheter som äldre har inom äldreomsorgen i enlighet med minoritetslagen. Trots en fortsatt låg andel kommuner som kartlägger personalens minoritetsspråkkunskaper, finns vissa förbättringar sedan föregående undersökning 2021, åtminstone avseende ett överenskommet arbetssätt. Däremot saknas fortfarande i hög utsträckning rutiner för kartläggning och inom FO har andelen till och minskat sedan 2021.

Av kommuner i FO har åtta % (2021, elva %) dokumenterade rutiner för att ta reda på personalens kunskaper i nationella minoritetsspråk. I övriga kommuner är motsvarande siffra fyra % (2021, noll %). Av kommunerna i FO svarar 44 % (2021, 36 %) och i övriga kommuner 21 % (2021, 10 %) att de har ett överenskommet arbetssätt, men ej någon dokumenterad rutin.

Figur 5. Kommuners inventering av äldreomsorgspersonalens kunskaper i nationella minoritetsspråk- FO jämfört med övriga kommuner, 2023, procent. *

*Antal svarande kommuner: Totalt 114 st. varav FO 62 st. och övriga 52 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

Respondenternas kommentarer belyser orsaker till att rutiner och arbetssätt inte varit på plats genom antingen politiska frågor ”det har inte varit prioriterat” eller tekniska frågor ”det går ej att hantera i personalsystemet.” Även när ett arbetssätt har tagits fram har det inte alltid fungerat. En

respondent skriver att det finns en policy och riktlinjer men att dessa inte har tillämpats fullt ut i praktiken avseende personal inom äldreomsorg. En annan skriver:

Det finns ett arbetssätt, bland annat för att kunna informera på stadens webb vilka insatser hos vilka utförare som kan fås på nationella minoritetsspråk. Dock fungerar arbetssättet något haltande, dels på grund av att det finns många olika utförare, dels för att staden håller på att uppdatera detta sökverktyg.

Det finns även goda exempel på hur personalens språkkunskaper skulle kunna kartläggas och förbättras. En respondent skriver att de erbjuder personal kurser i meänkieli. Andra skriver att de frågar personal om språkkunskaper i samband med rekrytering, utvecklingssamtal, kartläggning eller via chefer (som tillgängliggör informationen i verksamhetssystemet utifrån medarbetares samtycke).

6. Har er kommun under de senaste två åren kartlagt äldreomsorgspersonalens kunskaper i de nationella minoritetsspråken?

Ovanstående fråga, som är ny för denna enkätundersökning, kan ses som en kompletterande uppföljning av föregående fråga. Svaren kan ge en mer ingående bild av hur ofta kommuner uppdaterar äldreomsorgspersonalens kunskaper i nationella minoritetsspråk. Med tanke på personalomsättning bör en sådan inventering hållas aktuell. I svaren framkommer att eventuella kartläggningar vanligtvis görs mer sällan än vartannat år.

I FO för finska svarar 65 % av kommunerna att de kartlagt personalens kunskaper i finska, för samtliga kommuner är motsvarande siffra 23 %. I FO för meänkieli svarar 33 % att de kartlagt personalens kunskaper i meänkieli, för samtliga kommuner är motsvarande siffra sju %. I FO för samiska svarar 32 % att de kartlagt personalens kunskaper i samiska, för samtliga kommuner är motsvarande siffra sju %.

För romani chib och jiddisch som saknar språkliga FO, svarar 6 % av samtliga kommuner att de kartlagt dessa språk de senaste två åren.

Tidsperioden som frågan avser sammanfall delvis med pandemin, då det var hög arbetsbelastning. Detta kan möjligtvis ha påverkat resultatet.

I respondenternas kommentarer framkommer stora utmaningar gällande bemanning:

Det är idag brist på finsktalande personal då de inte söker arbete inom vård- och omsorg som dom gjorde tidigare. Vilket gör att det är svårt att rekrytera

Vi ser ett större behov av kunskaper i andra språk, ex arabiska

Det framkommer även utmaningar för svarsfrekvens till kartläggningar:

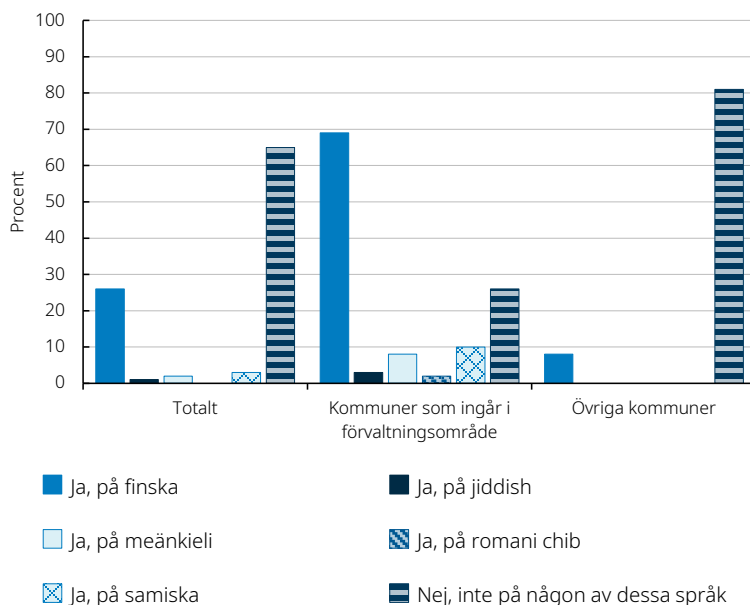
Kartläggningen har skickats till alla utförare i [staden] (det vill säga flera hundra verksamheter sammanlagt). Endast en del har återkommit med svaret. Dessutom är det så klart frivilligt för personalen att svara på denna typ av kartläggning. Summa summarum: Resultatet efter kartläggningen var magert och haltande.

7. Erbjuder er kommun idag äldreomsorg där hela eller väsentlig del av servicen och omvårdnaden ges av personal som behärskar något av de nationella minoritetsspråken?

I 2023 års enkät ställdes för första gången ovanstående fråga separat, där respondenterna för varje språk kunde markera vilka minoritetsspråk som erbjöds av kommunerna inom äldreomsorgen. Detta resultat säger inget om huruvida siffrorna motsvarar behoven eller ej. Fråga tre påvisade tidigare att det inte undersöks i stor utsträckning – i synnerhet inte i kommuner utanför FO.

Figur 6. Kommuners utbud av äldreomsorg på nationella minoritetsspråk, 2023, procent. *

*Antal svarande kommuner: Totalt 114 st. varav FO 62 st. och övriga 52 st.

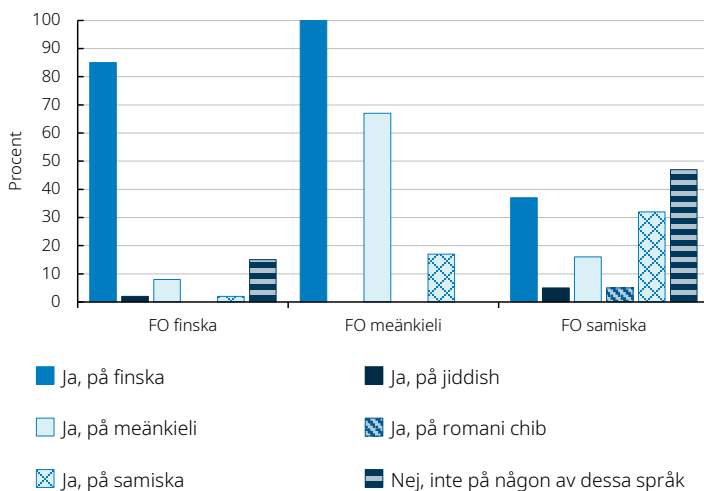

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

Som synes i diagrammet ovan är finska det minoritetsspråk som erbjuds i störst utsträckning bland samtliga FO (69 %) följt av samiska med tio % och meänkieli med åtta %. Tre % av FO uppger att de erbjuder ÄO på jiddish och två % på romani chib. Bland kommuner utanför FO anger 81% att de inte erbjuder ÄO på något av dessa språk.

Figur 6.1. Kommuners utbud av äldreomsorg på nationella minoritetsspråk - Utifrån respektive förvaltningsområden, 2023, procent. *

*Antal svarande FO kommuner: Totalt 73 st. varav finska 48 st., meänkieli 6 st., samiska 19 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

Bland kommuner i FO är finska det språk som erbjuds i störst utsträckning. Av svaren framgår att 26 % av samtliga kommuner och 69 % av kommuner i FO samt 85 % av kommuner i FO för finska, erbjöd äldreomsorg på finska. ÄO på meänkieli erbjöds som mest i FO för meänkieli där 67 % av kommunerna svarade att de erbjuder detta. ÄO på samiska erbjöds som mest i FO för samiska där 32 % av kommunerna erbjuder detta.

I kommentarer nämner några respondenter att de har profilboenden/särskilda boenden med personal som behärskar vissa minoritetsspråk. Men i kommentarer framkommer också återigen att bristen på personal är en stor utmaning som innebär att man enbart kan erbjuda ÄO på minoritetsspråk om man för tillfället har tillgång till personal som behärskar språken:

Vi erbjuder äldreomsorg på finska i den utsträckning som är möjlig utifrån personalsituation med tillgång på personal som behärskar och vill använda finska språket i arbetet.

7 a. Inom vilken verksamhet erbjuds service och omvårdnad?

Ovanstående fråga är en matrisfråga där kommunerna ombeds att ange verksamheter där service och omvårdnad erbjuds för varje språk.

De vanligaste sammanhangen där ÄO erbjuds på minoritetsspråk är inom omsorgsformerna särskilt boende (SÄBO) och hemtjänst. Romani Chib och jiddish är de ovanligaste nationella minoritetsspråken inom alla verksamheter, noll procent respektive en procent totalt uppger att de erbjuder ÄO på dessa språk. Meänkieli erbjöds lika mycket inom SÄBO/trygghetstjänst och hemtjänst, följt av korttidsboende.

Två kommentarer påvisar att när man angivit att det finns ÄO på minoritetsspråk kan det handla om ett sporadiskt utbud:

Inte alla boenden och inte alla hemtjänstdistrikt. Och inte 24/7/365.

Delvis i hemtjänst men inte i sin helhet utan mer enstaka brukare och personal

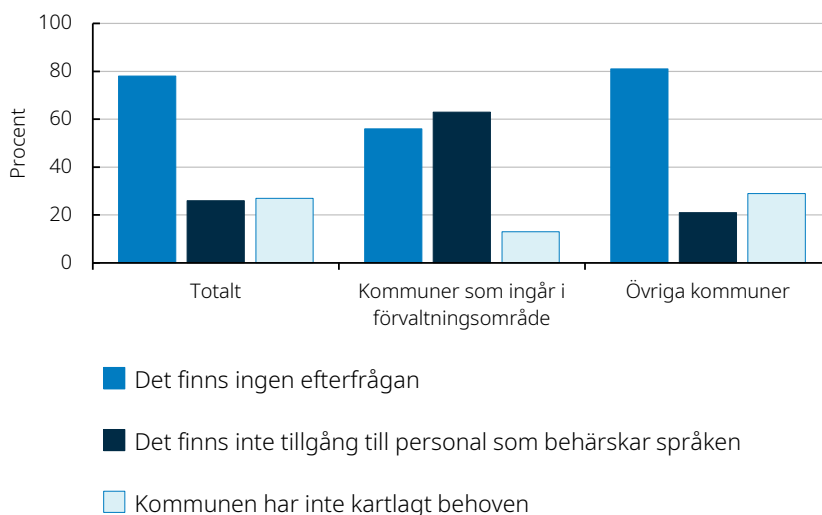
7 b. Vad är orsaken till att sådan service inte ges i kommunen?

I ovanstående fråga fick de kommuner som svarat att de inte erbjuder ÄO på något nationellt minoritetsspråk ange orsaker till detta.

Avsaknad av efterfrågan var den vanligaste anledningen till att kommunerna inte tillhandahöll ÄO på minoritetsspråk år 2023, såväl som i 2021 års enkät. Bland kommuner som inte tillhörde något FO angav 81 % att det inte fanns någon efterfrågan.

Figur 7. Anledningar till att kommuner inte erbjuder äldreomsorg på minoritetsspråk, 2023, procent. *

*Antal svarande kommuner: Totalt 58 st varav FO 16 st och övriga 42 st

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

År 2023 uppgav 78 % av kommunerna att det inte fanns efterfrågan på ÄO på minoritetsspråk (2021, 82 %). År 2023 var skillnaden mellan FO inte lika stora som 2021 gällande efterfrågan: drygt hälften (57 respektive 56 %) av FO för finska och samiska uppger att efterfrågan inte finns.

Som bekräftas i svaren på flera frågor i enkäten är brist på språkkunnig personal en avgörande faktor för att ÄO på minoritetsspråk saknas. Det uppges vara den största anledningen av 63 % bland kommuner i FO. Även i FO för finska var det största hindret för att erbjuda ÄO på minoritetsspråk att det saknas personal som behärskar språken (vilket även framkommer i fritextsvaren till fråga 7). I FO för samiska är efterfrågan och språkbrist bland personalen lika stora anledningar till att service på minoritetsspråk inte erbjuds. En respondent från ett FO för samiska skrev att "Våra äldre samer har knappt språket med sig heller."

8. Har ni på särskilda boenden i kommunen erbjudit aktiviteter/upplevelser som riktar sig specifikt till äldre som tillhör nationella minoriteter och som syftar till att tillgodose deras behov av att kunna upprätthålla sin kulturella identitet?

När minoritetslagen reviderades och förstärktes 2019 tillkom 18b § i regleringen om äldreomsorg för de nationella minoriteterna. Enligt denna paragraf ska kommunen, inom sådan omsorg som erbjuds enligt 18 och 18 a §§, beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet (exempelvis musik, media, mat, inredning, högtider). Detta innebär att om sådan äldreomsorg inte erbjuds i kommunen så finns inte heller någon skyldighet att beakta sådana behov.

Sammantaget sker flest kulturella aktiviteter för sverigefinnar. Även i FO för samiska svarar t.ex. 26 % av kommunerna att de tillhandahåller mat, inredning, musik, media och högtider för sverigefinnar. Att jämföra med FO för finska där 4 - 6 % tillhandahåller motsvarande aktiviteter för samer. Den sverigefinska minoriteten är dock många fler till antalet jämfört med både samer och tornedalingar. Det är inte orimligt att anta att aktiviteterna i de olika FO åtminstone delvis speglar behoven. I FO för samiska sker även flest kulturella aktiviteter för samer och i FO för meänkieli sker flest kulturella aktiviteter för tornedalingar.

Resultaten visar dock även på oproportionerligt få kulturella aktiviteter för äldre judiska eller romska personer. Trots att frågan som ställdes i 2023 års enkät har ändrats till att inte ge någon tidsgräns bakåt (2021 års fråga gällde de senaste 12 månaderna) visar årets resultat att kulturella aktiviteter (med få undantag) för dessa nationella minoriteter varit i princip obefintliga under överskådlig tid.

En respondents kommentar antyder att kulturella aktiviteter bakas in som en individualiserad fråga under ”kunders specifika behov.”

Det finns även respondenter som i sina kommentarer nämner olika lokala kreativa initiativ som pågår, exempelvis bokbuss, ”bastu för sverigefinnarna,” läsning, utflykter samt ”en person som erbjuder pratstunder till äldre samer.” Det visar att det finns goda exempel på hur man kan arbeta med kulturella aktiviteter.

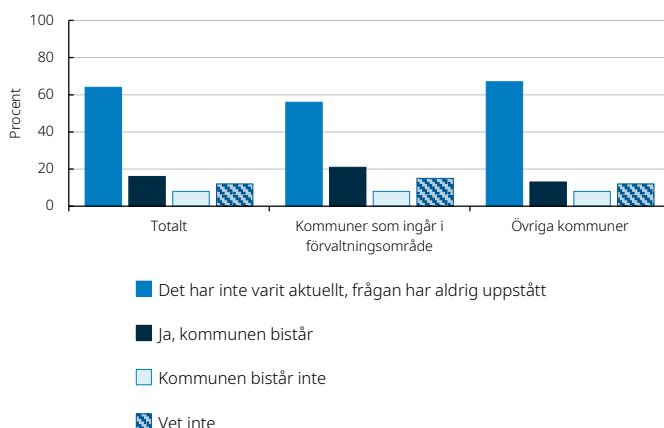

9. Bistår eller underlättar kommunen för äldre som tillhör en nationell minoritet att få sin äldreomsorg i en annan kommun i syfte att få tillgång till service som inte finns inom er kommun?

I 2023 års enkät ändrades ovanstående fråga till huruvida kommunen bistod att få ÄO i annan kommun (i 2021 års enkät handlade frågan om huruvida det var möjligt att få ÄO i en annan kommun). I 2023 års enkät har även svarsalternativet ”Det har inte varit aktuellt, frågan har aldrig uppstått” lagts till. Detta svarsalternativ visar att en betydande faktor för eventuell hjälp med ÄO i annan kommun, både inom FO (56 %) och övriga (67 %) kommuner, är att frågan inte har aktualiserats. Det tillagda svarsalternativet tillkom eftersom flera respondenter i 2021 års enkät kommenterade att det inte varit aktuellt att bistå äldre från nationella minoriteter att få ÄO i annan kommun.

Figur 8. Kommuner som bistår äldre att få äldreomsorg i annan kommun, 2023, procent. *

*Antal svarande kommuner: Totalt 114 st varav FO 62 st och övriga 52 st

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

I kommentarer nämner vissa respondenter att de köpt enstaka platser i andra kommuner, främst gällande judiskt boende.

10. Har er kommun någon dokumenterad rutin/överenskommet arbetssätt för att säkerställa att personalen inom äldreomsorgen känner till de nationella minoriteternas särskilda rättigheter?

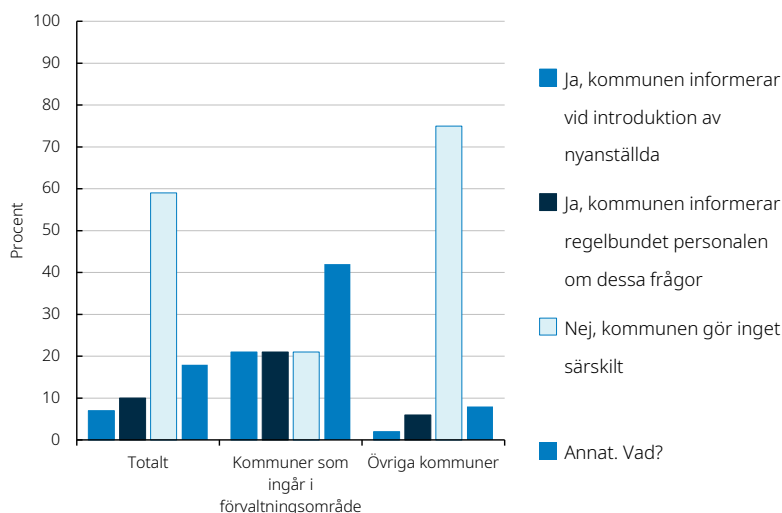
Ovanstående fråga ställdes även i 2021 års enkät och då skrev respondenter i kommentarer att de håller på att utveckla rutiner eller integrera behovet av att säkerställa kunskap hos personalen i styrdokument. Detta går dock inte

att utläsa i 2023 års enkätsvar i någon större utsträckning. Av samtliga kommuner svarar sju % (2021, fem %) att de informerar vid introduktion av nyanställda och i FO-kommunerna är motsvarande siffra 21 % (2021, 19 %).

Av samtliga kommuner svarar 10 % att de regelbundet informerar personalen om dessa frågor (2021, 8 %) och i FO-kommunerna är motsvarande siffra 21 % (2021, 23 %).

Figur 9. Kommuners rutiner/arbetsätt för att säkerställa personalens kännedom om minoriteternas rättigheter, 2023, procent. *

*Antal svarande kommuner: Totalt 114 st. varav FO 62 st. och övriga 52 st.

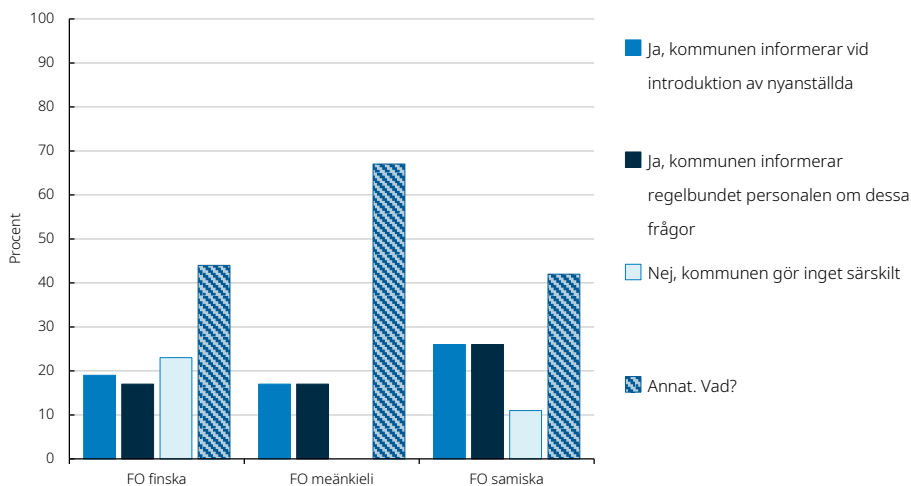

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

En siffra som står ut i 2023 års enkätsvar är att 42 % av FO-kommunerna har angett att de gör ”annat” för att säkerställa att personalen inom äldreomsorgen känner till de nationella minoriteternas särskilda rättigheter. I kommentarerna framgår att ”annat” kan röra sig om: webbaserade utbildningar för anställda, information på arbetsplatsträffar, genom jobbannonser, genom lokala samråd, utbildningar till chefer, intranät/hemsida samt krav på leverantörer. Särskilt FO för meänkieli hade angett detta:

Figur 9.1. Kommuners rutiner/arbetsätt för att säkerställa personalens kännedom om minoriteternas rättigheter - Utifrån respektive förvaltningsområden, 2023, procent. *

*Antal svarande FO kommuner: Totalt 73 st. varav finska 48 st., meänkieli 6 st., samiska 19 st.

Källa: Socialstyrelsens enkätundersökning 2023

I respondenters kommentarer framkommer i vissa fall att informationen inte är systematisk, strukturerad eller kontinuerlig.

11. Behöver kommunen inom de närmaste tre åren rekrytera personal till äldreomsorgen (såväl hemtjänst som särskilt boende för äldre) som talar något av de nationella minoritetsspråken?

Frågan ovan är en matrisfråga där kommunen ombeds att ange rekryteringsbehoven för varje språk. I svaren framkommer att det finns rekryteringsbehov av personal som behärskar nationella minoritetsspråk i samtliga FO för sina respektive språk. Generellt är rekryteringsbehovet störst av finskspråkig personal som behövs i samtliga FO. Många kommuner svarar även att de inte kartlagt frågan. I kommunerna utanför FO anger åtta % att de har ett rekryteringsbehov gällande finska men inte för övriga språk.

I FO för finska svarar 71 % av kommunerna att de har ett visst rekryteringsbehov och 25 % svarar att de har ett stort rekryteringsbehov. Rekryteringsbehovet av finstalande personal verkar dessutom ha ökat sedan år 2021 då 60 % angav ett visst behov och 20 % ett stort behov.

I FO för meänkieli svarar 67 % av kommunerna att de har ett visst rekryteringsbehov och 17 % att de har ett stort rekryteringsbehov.

I FO för samiska svarar 68 % av kommunerna att de har ett visst rekryteringsbehov och 11 % att de har ett stort behov

Situationen för nationella minoriteter inom den kommunala äldreomsorgen

Gällande Romani Chib och jiddisch svarar kommunerna antingen att de inte finns ett rekryteringsbehov eller att de inte har kartlagt behoven.

En respondent från ett samiskt FO uppger ett stort lokalt rekryteringsbehov av personal med nationella minoritetsspråk samtidigt som efterfrågan är oförutsägbar:

Skulle vara önskvärt med någon fler men tveksamt om den matchningen kommer att finnas, dvs sydsamisktalande undersköterska/ vårdbiträde/ sjuksköterska. Även tveksamt om efterfrågan kommer att finnas då modersmålet kan vara bortträngt sedan länge för den äldsta generationen. Kan eventuellt bli större behov inte pga direkt efterfrågan utan om den enskilde återgår till modersmål i samband med demensutveckling

I ytterligare kommentarer belystes svårigheter att planera rekrytering långsiktigt:

Vi har just nu inga äldre samer inom äldreomsorgen. Däremot så finns ett tio-tal som under närmaste decenniet säkerligen kommer behöva insatser. Vi anpassar oss efter dessa behov och ser till att de delvis kan få prata sydsamiska.

Revitaliseringen av finska språkkunskaper under kommande år kommer att bli en stor utmaning. Pga bristen på/avsaknaden av finska som hemspråk under många år saknar många i de kommande generationerna tillräckliga kunskaper i finska. Här behöver kommunerna stöd

Ett annat tema som framkommer i kommentarer är ett stort rekryteringsbehov av språkkunnig personal inom äldreomsorgen, utöver minoritetsspråk:

Rekryteringsbehovet av utbildad personal är stort oavsett språklig kompetens. Generella språkkunskaper är meriterande

Vi har behov av all personal oavsett språk

Kommunens stora del av invånare talar andra språk än ovanstående. Kommunens nuläge är att kunna bemanna, vilket är den stora utmaningen som ligger inom de tre närmsta åren

Vi har genomfört en analys av kommande behov och ser att behoven för alla nämnda inte är så stort framöver. Däremot ser det ut att finnas andra större grupper som vi ser över kompetens kring för att möte framöver.

Sammanfattande kommentarer

Avsikten med denna enkätundersökning har varit att belysa situationen för de nationella minoriteterna inom den kommunala äldreomsorgen. För detta ändamål har kommunerna via enkäten fått svara på frågor som beskriver rutiner, service, kunskap och behov som finns i omvårdnaden av äldre personer från de nationella minoriteterna. I årets enkät har Socialstyrelsen vidareutvecklat formen för uppföljningen av området och följer upp 2021 års enkätsvar och jämför där det är möjligt.

Sammanfattningsvis visar 2023 års resultat återigen (liksom resultaten år 2021) att det finns ett högre utbud av service på de nationella minoritetsspråken inom de FO som omfattar språken. Inom FO för finska, meänkieli och samiska ges till exempel information om äldreomsorg i hög utsträckning på respektive språk. Det finns däremot sällan sådan information på romani chib eller jiddisch, som inte heller omfattas av några FO. Om graden av service på minoritetsspråken motsvarar behoven eller inte är oklart. Både kommunerna i och utanför FO saknar fortfarande till stor del rutiner och arbetssätt för att ta reda på behoven bland de nationella minoritetsgrupperna när det gäller språk och kulturkompetens inom äldreomsorgen. Det saknas även till stor del rutiner och arbetssätt när det gäller att ta reda på behoven hos enskilda i samband med t.ex. biståndsbedömningsamtal. Detta trots att kunskap om behoven hos de nationella minoriteterna är en förutsättning för att försäkra sig om att leva upp till de skyldigheter som beskrivs både i minoritetslagen och i SoL.

Årets enkätsvar påvisar dock att kommuners arbete med att stärka rättigheter till ÄO på minoritetsspråk har påbörjats på vissa håll, särskilt i FO. Tecken på detta framkommer inte minst i respondenters kommentarer:

Vi är på bollen gällande detta arbete men har fortsatt en väg att gå

Hälsa-, vård- och omsorgsförvaltningen har identifierat behov av att utveckla ett strukturerat arbete och hitta arbetssätt för att uppfylla lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. En styrgrupp för nationella minoriteter har därför inrättats vars huvuduppgift är att genom strategiskt och operativt arbete bidra till att förvaltningen lever upp till lagen och relevanta styrdokument i [staden] rörande nationella minoriteter. Styrgruppens uppdrag är att leda, planera och följa upp det långsiktiga arbetet.

Minoritetsföreningarna har möjlighet att ansöka om statsbidrag för att anordna aktiviteter för äldre för att förebygga och bryta ofrivillig ensamhet och isolering. Flera föreningar har beviljats medel i detta syfte. Inom ramen för statsbidrag för att "bygga upp förvaltningsområden" har två minoritetsföreningar, Sverigefinnar och tornedalingar, ansökt och beviljats medel för en särskild väntjänstverksamhet. Äldreförvaltningen har under flera år (förutom under pandemin 2020-2021) anordnat särskilda temadagar för att informera om nationella minoriteternas rättigheter.

Samtidigt kvarstår omfattande utmaningar gällande kartläggningar av behov, information, kulturella aktiviteter och personalrekrytering.

Äldreomsorg på minoritetsspråk

En viktig del av minoriteternas rättigheter rör rätten till äldreomsorg där hela eller väsentlig del av servicen ges av personal som behärskar minoritetsspråken. I FO är detta ett absolut krav om en enskild så önskar och utanför FO är det ett krav om det finns personal som behärskar språken.

Årets resultat visar att det fortfarande är störst chans att få ÄO på finska inom SÄBO i FO för finska och minst chans på romani chib och jiddisch. I FO-kommunerna erbjuds ÄO på finska i 69 % av kommunerna, följt av service på samiska som erbjuds i 10 % av kommunerna. och därefter meänkieli som erbjuds i åtta % av kommunerna.

Tre % av FO-kommunerna uppger att de erbjuder ÄO på jiddisch och två % att de erbjuder ÄO på romani chib.

Kommuner uppger år 2023 (liksom i 2021 års enkät) att den främsta orsaken till att de inte informerar om rätten till minoritetsspråk inom äldreomsorgen är att det saknas efterfrågan. Detta bör dock ses i ljuset av att en majoritet av kommunerna saknar rutiner eller dokumenterade arbetssätt för att ta reda på behoven för nationella minoriteter inom äldreomsorgen. I 2023 års enkät svarar 32 % (2021, 15 %) av samtliga kommuner att de undersöker behoven av ÄO på nationella minoritetsspråk, Av FO-kommunerna svarar 58 % (2021, 43 %) och 21 % (2021, tre %) av övriga kommuner att de undersöker behoven. Så fler kommuner uppgav 2023 att de undersöker behoven bland äldre av ÄO på minoritetsspråk, jämfört med 2021. Av respondenters fritextkommentarer framkommer att det finns goda exempel och strategier för att inventera behov av personal som behärskar nationella minoritetsspråk.

I FO för finska svarar 65 % att de kartlagt personalens kunskaper i finska under de senaste två åren och för samtliga kommuner som besvarat enkäten är motsvarande siffra 23 %. I FO för meänkieli svarar 33 % att de kartlagt personalens kunskaper i meänkieli under de senaste två åren och för samtliga kommuner som besvarat enkäten är motsvarande siffra sju %. I FO för samiska svarar 32 % att de kartlagt personalens kunskaper i samiska under de senaste två åren och för samtliga kommuner som besvarat enkäten är motsvarande siffra sju %.

I och med den fortsatt höga avsaknaden av inventeringar av både behov och personalens språkkunskaper är det inte möjligt att svara på om det utbud som finns faktiskt motsvarar behoven. Det är däremot uppenbart att kommunerna inte i tillräcklig grad undersöker behoven eller personalens språkkunskaper. Därmed kan de inte heller fullt ut leva upp till lagens krav att informera om eller tillhandahålla äldreomsorg på minoritetsspråk om det finns enskilda som begär det och det finns personal som behärskar språken.

Bedömningen att lagen inte får tillräckligt genomslag förstärks även av resultatet att majoriteten av kommuner utanför FO inte gör någon insats för att säkerställa att personal inom äldreomsorgen känner till de nationella minoriteternas rättigheter. Detta gäller även 10 % av kommuner inom FO.

Möjlighet till stöd för att upprätthålla den kulturella identiteten

En annan förändring i den reviderade minoritetslagen från 2019 är att kommunerna inom ramen för äldreomsorgen även ska beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet. Det kan exempelvis handla om att kommunen i omsorgen tillhandahåller traditionell musik och mat, kulturella inslag, särskilda inredningsdetaljer eller samarbeten med aktörer från de nationella minoriteternas civila samhälle. Det är även lämpligt att den personal som tjänstgör i verksamheten har särskild kulturkompetens. Skyldigheten ska ses i ljuset av dels det allmännas ansvar att främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige enligt minoritetslagen, men även i ljuset av äldreomsorgens värdegrund om ett ”värdigt liv” i socialtjänstlagen. Samtidigt måste hänsyn tas till vilka insatser och anpassningar som är rimliga att vidta utifrån lokala förutsättningar och behov.

I den rapport som Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget skrivit¹⁴ om minoritetspolitikens utveckling 2021, framkom att kulturaktiviteter och språkkompetens kan ha utvecklats i negativ riktning i och med pandemin. Detta kan sammantaget påverka livskvaliteten som äldre ska erhålla inom äldreomsorgen. Givet de stora utmaningarna att rekrytera språkkunnig personal vore kulturella aspekter ett minimum i att tillmötesgå äldres behov. Respondenters fritextkommentarer antyder att det trots allt finns goda exempel på att med enkla medel utveckla kreativa initiativ att tillgodose exempelvis musik, mat, inredning och firade av speciella högtider -- även när man inte har tillräckligt med språkkunnig personal. Hinder bör i största mån undanröjas för att tillgodose kulturella aktiviteter och upplevelser och ta fram goda exempel på strategier för detta.

Möjligheten att få beviljad omsorg i en annan kommun

I 2021 års enkät konstaterades att möjligheten att få insatser beviljade i annan kommun i praktiken begränsas genom bedömningen av de individuella behoven och villighet att betala för insatsen. Det föreföll inte som om kommunerna generellt i bedömningar och beslut tog hänsyn till de särskilda rättigheter eller behov som äldre från de nationella minoriteterna har.

I 2023 års enkät ändrades enkätfrågan från att handla om huruvida det var möjligt att få ÄO i en annan kommun till att handla om huruvida kommunen bistod den äldre med att få ÄO i annan kommun. I 2023 års enkät tillkom även svarsalternativet ”det har inte varit aktuellt, frågan har aldrig uppstått.” Majoriteten av kommunerna kryssade i detta svarsalternativ, 56 % av kommuner i FO och 67 % av övriga kommuner. Trots att det är ovanligt att frågan om att få äldreomsorg beviljad i annan kommun uppkommer så finns rättsfall där kommuner och enskilda från nationella minoriteter stridit om detta.

Rekryteringsbehov av personal som behärskar minoritetsspråk

Majoriteten av kommuner i FO för samtliga nationella minoritetsspråk (meänkieli, samiska och i synnerhet finska) svarar att de har ett rekryteringsbehov av minoritetsspråkkunnig personal. Givet att det

---

¹⁴ Nationella minoriteter och minoritetsspråk – Minoritetspolitikens utveckling 2021
ISBN: 978-91-7937-160-9

generellt finns rekryteringsbehov i äldreomsorgen för samtliga språk kvarstår likväl behoven av att kartlägga personalens kunskaper i nationella minoritetsspråk. Av samtliga kommuner i FO har åtta % dokumenterade rutiner för att ta reda på personalens kunskaper i nationella minoritetsspråk, och för i övriga kommuner är motsvarande siffra fyra %. Att ha ett överenskommit arbetssätt men ej någon dokumenterar rutin gäller i 44 % av kommunerna i FO, och 21 % av övriga kommuner. Avsaknaden av statistik över hur många personer i Sverige som talar de olika minoritetsspråken förstärker behovet av att varje kommun på andra sätt skaffar sig kunskap om hur behoven ser ut i den äldre befolkningen och därefter kan planera för omsorgen utifrån behoven.

Fortsatta svårigheter att nå ut med minoritetslagens intentioner

Resultaten av både denna och föregående enkät visar att intentionen med lagen, att de nationella minoriteternas särskilda rättigheter ska implementeras, inte har nått fram till alla kommuner. Respondenternas kommentarer visar att kommuner inte har förstått att minoriteterna inte alltid ska behandlas på samma sätt som alla andra utan har särskilda rättigheter, både språkligt och kulturellt.

Frågan om nationella minoriteters rättigheter i äldreomsorgen verkar inte ha prioriterats i större utsträckning, ens i FO. Det råder generellt en avsaknad av systematiska arbetssätt för att tillgodose nationella minoriteters rättigheter i äldreomsorgen. Antalet kommuner med rutiner att säkerställa personalens kunskap om nationella minoriteters rättigheter har till och med sjunkit i 2023 års enkätsvar – trots att kommuner i 2021 års enkät uppgav att de var i färd med att utveckla sådana rutiner.

I Socialstyrelsens uppdrag ligger att ge stöd åt beslutsfattare och professioner inom vård och omsorg. Att äldreomsorgen generellt har stora utmaningar i hela landet är välkänt. Självklart drabbar svårigheter med att rekrytera utbildad och språkkompetent personal även de verksamheter som ska tillhandahålla service för nationella minoriteter. Därför är de regeringsuppdrag som handlar om att ta fram stöd för att öka kunskapen om minoriteternas rättigheter viktiga, liksom återkommande dialoger med praktiker i verksamheterna.